

Özlem Sir Gavaz

<https://orcid.org/0000-0001-6671-6691>

Assoc. Prof. Dr. Ankara University, Faculty of Language, History and Geography, Department of Ancient Languages and Cultures, Department of Hittitology, Turkey, gavaz@ankara.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Gavaz Sir, Ö. (2024). Hitit ve Mısır Arasında Yapılan Kuruştama Antlaşması ve Kadeş Barışını Hazırlayan Şartlar. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (3), 1566-1584.

Hitit ve Mısır Arasında Yapılan Kuruştama Antlaşması ve Kadeş Barışını Hazırlayan Şartlar

Öz

Hitit Devleti kuruluşundan itibaren, Anadolu'daki merkezi otoriteyi sağlamlaştırmış ve rotasını Yukarı Mezopotamya ile Kuzey Suriye'de bulunan zengin liman kentlerine çevirmiştir. Hititler bu bölgede hâkimiyet kurmak için türlü türlü stratejiler geliştirmişler ve izledikleri etkin dış politika hamleleriyle dönemin güçlü devletleri Mısır, Babil ve daha sonra da Asur ile rekabet eder bir pozisyona ulaşmışlardır ve böylelikle İmparatorluk Dönemi'nin başlarından itibaren, Doğu Akdeniz Bölgesi'nin süper güçlerinden biri haline gelmişlerdir. Hitit ve Mısır Devletleri arasındaki ilişkiler ise I. Şuppiluliuma'dan itibaren daha etkin ve aktif bir hal almıştır. Olasılıkla bu kraldan önce Hitit ve Mısır arasında yapılan Kuruştama Antlaşması'nın I. Şuppiluliuma zamanında ihlal edilmesi iki devlet arasındaki ilişkilerin zarar görmesine neden olmuştur. Özellikle Hitit Prensi Zannanza'nın ölümü ile neredeyse kopma durumuna gelen ilişkiler, Kadeş savaşını tetikleyen nedenlerin başında gelmektedir. Savaştan yaklaşık on altı yıl sonra akdedilen barış antlaşması, iki devlet arasındaki ilişkilerin normalleşmesine ve güçlenen Asur tehlikesine karşı ortak önlem alınmasına olanak tanımıştır. Bu çalışma, Kadeş barışı öncesi Hitit ve Mısır Devletleri arasında yapılan öncül bir müttefiklik antlaşmasına işaret etmekte ve iki barış arasındaki ilişkileri detaylıca ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hitit Dış Politikası, Devlet Antlaşmaları, Kuruştama Antlaşması, Hitit ve Mısır İlişkileri

The Treaty of Kuruštama between the Hittites and Egypt and the Conditions Preparing the Peace of Kadeš

Abstract

Since its foundation, the Hittite State consolidated its central authority in Anatolia and turned its route to the rich port cities in Upper Mesopotamia and Northern Syria. The Hittites developed various strategies to establish dominance in this region, and with the effective foreign policy moves they pursued, they reached a position to compete with the powerful states of the period, Egypt, Babylon and later Assyria, and thus, from the beginning of the Imperial Period, they became one of the superpowers of the Eastern Mediterranean Region. The relations between the Hittite and Egyptian states became more effective and active from Šuppiluliuma I onwards. Probably the violation of the Kuruštama Treaty between the Hittites and Egypt, which had been concluded before this king, during the reign of Šuppiluliuma I caused damage to the relations between the two states. Especially the relations, which almost broke down with the death of the Hittite Prince Zannanza, were one of the main reasons that triggered the Kadeš war. The peace treaty concluded about sixteen years after the war enabled the normalisation of relations between the two states and joint measures against the growing Assyrian threat. This study points to a preliminary alliance treaty between the Hittite and Egyptian states before the Kadeš peace and analyses the relations between the two peace treaties in detail.

Keywords: *Hittite Foreign Policy, State Treaties, Kuruštama Treaty, Hittite and Egyptian Relations*

Giriş

Hitit Devleti kuruluşundan itibaren, Anadolu'daki merkezi otoriteyi sağlamlaştırmış ve rotasını Yukarı Mezopotamya ile Kuzey Suriye bölgesinde bulunan zengin liman kentlerine çevirmiştir. Hititler bu bölgede hâkimiyet kurmak için türlü türlü stratejiler geliştirmişler ve izledikleri etkin dış politika hamleleriyle dönemin güçlü devletleri Mısır, Babil ve daha sonra da büyüyen Asur Devleti ile rekabet eder bir pozisyona ulaşmışlardır ve böylelikle İmparatorluk Dönemi'nin başlarından itibaren, Doğu Akdeniz Bölgesi'nin süper güçlerinden biri haline gelmişlerdir (Sir Gavaz, 2012a, s. 2819). Hitit ve Mısır Devletleri arasındaki askeri ve politik ilişkiler I. Šuppiluliuma'dan itibaren daha etkin ve aktif bir hal almıştır. Bu kraldan daha önceye tarihlendirilen Hitit ve Mısır arasında yapılan Kuruštama Antlaşması'nın, oğlu II. Muršili'nin aktarımıyla I. Šuppiluliuma tarafından ihlal edilmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin zarar görmesine neden olmuş ve II. Muwatalli döneminde gerçekleşecek Kadeš savaşının temelleri atılmıştır. Antlaşmanın hangi devlet tarafından ihlal edildiği konusu aşağıda etraflıca tartışılacaktır. Hitit Devleti'ni imparatorluk seviyesine taşıyan I. Šuppiluliuma'nın Kuzey Suriye'ye yönelik askeri faaliyetleri ve Kargamiş'in kuşatması sırasında yaşanan gelişmeler, Hitit ve Mısır arasındaki ilişkilerin seyrini değiştirecek, bu

zamandan itibaren kaydedilen belgelerde Hitit kralının kendini aklama çabaları ile oğlu II. Murşili'nin babasını suçladığı satırlar peş peşe gelerek, yaşanan tüm gelişmeler net olarak ortaya konulacaktır.

1.Hitit Kralı I. Šuppiluliuma Dönemi'nde Hitit ve Mısır Devletleri Arasında Yaşanan Gelişmeler

Fırat Nehri'nin batı sınırında yer alan Kargamış Krallığı (Hawkins, 1976-1980; Peker, 2004; Taş, 2008; Peker, 2005). Kuzey Suriye ve Anadolu arasındaki yolların kesişme noktasında bulunur. Günümüzde Jerablus¹ tren istasyonu yakınında yer alan kentin, güneyinde verimli Suriye ovaları, kuzeyinde ise hammadde zengini dağlık bölgeler bulunmaktadır (Dinçol, 2004). Kuzey Suriye, Mitanni Devleti'nin yönetiminde bulunduğu sürece güçlü bir kale ve istasyon şehir olarak hizmet eden Kargamış şehrinde, yerel kralların isimlerini içeren bir belge olmadığı için, bu şehrin Mitanni Krallığı'nın yüksek rütbeli görevlileri tarafından yönetildiği düşünülmektedir (Klengel, 1992). I. Šuppiluliuma, Kargamış'ı kuşatması esnasında, Lupakki ve Tarhundazalma'yı Mısır sınırında bulunan Amka Ülkesine² saldırımları için göndermiştir (Klengel, 1999; 153). I. Šuppiluliuma'nın Amka ülkesine saldırı nedenini oğlu II. Murşili, babasının icraatlarını anlattığı metinde şöyle açıklamaktadır: “[Ben] iyi niyetli idim. [Bana] siz kötülük yaptınız. [Geldi]niz³ Benim Hurri Ülkesi'nin kralından [aldı]ğım Kinza adamına saldırdınız.” (KBo 14.12 ay. IV 1-4.; Güterbock, 1956; Sir Gavaz, 2007, 119vd.). Mısır'ın Kinza'ya(=Kadeş) saldırması üzerine, I. Šuppiluliuma Amka Ülkesi'ne bir intikam seferi düzenlemiştir. Bu ülke, Suriye'nin Mısır bölgesi'ne aitti ve bu askeri teşebbüs Mısır'ın savunması ile büyük bir savaşa dönüşebilirdi (Klengel, 1992). Fakat o sırada Mısır firavununun ölmesi ve Mısır'ın içinde bulunduğu değişim süreci, Hitit güçlerinin kolaylıkla Amka Ülkesi'ni ele geçirmesine olanak tanımıştır. Amka Ülkesi'nden elde edilen ganimetler, kral Šuppiluliuma'nın huzuruna getirilmiştir (Alp, 2001). II. Murşili'nin yıllıklarından anlaşıldığı üzere, Mısırlılar Amka Ülkesi'ne yapılan bu askeri girişimi duyunca korkmuş ve Mısır Firavunu Niphururiya'nın da (Tutankamon?)³ ölmüş olmasından dolayı Mısır Kraliçesi,

¹Modern köyün adı *Jerablus*'dan çok *Jerabis* olarak değerlendirilmektedir. Yüzeyi kaplayan klasik döneme ait kalıntıların olduğu kent, tahrip olmuş Erken Demir Çağı tabakaları ve klasik dönem topografya verileri de temel alınarak, olasılıkla *Evropos* ile özdeşleştirilmektedir. *Evropos*'un, Suriye'ce söyleniş şekilleri *Aghropos/Aghripas* arası bir şey olduğu, *Jerabis*'in oradan çıktığı ve bütün söyleniş biçimlerinin Kargamış'ın eski adını yansıttır olabileceği de önerilmiştir (Hawkins, 1976-1980, s. 435 vd.).

²Hititçe çivi yazılı metin ve literatürde Amka'nın geçtiği yerler için bkz. (Monte- Tischler, 1978, s.139).

³Bazı araştırmacılar, I. Šuppiluliuma'ya oğullarından bir ile evlenmek için mektup yazan Tutankamon'un dul karısı Ankhesamun olduğunu kabul ederler (Astour, 1989, s. 6-7). Wilhelm ve Boese'e göre, bu mektup, Semenkhare'nin dul eşi Meritaten tarafından yazılmıştır (Wilhelm- Boese, 1987, s.104). Ayrıca güncel tartışmalar için bkz. (Koç-Arıkan, 2023, s. 307vd).

Hitit kralı I. Šuppiluliuma'ya Hani adlı bir elçiyi göndermiştir. Elçinin getirdiği mektupta, kraliçe, kocasının öldüğünü, oğlunun olmadığını ve kendi tebaasından olan birini de eş olarak kabul etmeyeceğini belirtmekte, ona oğullarından birini kral olmak üzere göndermesini istemektedir (KBo 5.6 ay. III 10-25; Güterbock, 1956). I. Šuppiluliuma, Mısır kraliçesinden gelen mektup üzerine oldukça şaşırılmış ve bunu duyunca Hitit ülkesinin ileri gelenleri ile bir toplantı düzenlemiştir. Daha sonra, Mısır'a elçi olarak gönderdiği Hattuşaziti'ye, kendisine doğru haberi getirmesini ve Mısır Kraliçesi'nin doğru söyleyip söylemediğini öğrenmesini istemiştir (Güterbock, 1956; Alp, 2001). Bu sırada kral, Kargamış'ı yedi gün kuşatmadan sonra sekizinci gün ele geçirmiştir.⁴ Yıllıklardan öğrendiğimize göre, başkent Hattuša'ya gümüş, altın ve bronz ganimetler dışında, üç bin üç yüz otuz kişiyi tutsak olarak götürmüştür. Kargamış'ı yönetmesi için de oğlu Piyaşili'yi (Hurice adı: Šarri-Kušuh)⁵ kral olarak görevlendirmiştir.⁶ Kargamış Kralı Šarri-Kušuh, bölgedeki diğer yerel krallıklar arasındaki özel konumunu, I. Šuppiluliuma ile yaptığı, mutabakatla kazanmıştır. Bu anlaşma daha sonra Hitit tahtına oturan II. Arnuwanda ve II. Murşili dönemlerinde de onaylanmıştır (Klengel, 1992:120). Anlaşıldığı üzere, Kargamış'ı yönetecek kişi, bölgenin jeopolitik konumu göz önünde tutularak, önemli bir mevkiye yükseltilmiştir. Zira I. Šuppiluliuma, Kargamış Kralı Šarri-Kušuh'u geniş yetkilerle donatmıştır (Dinçol, 1982). Šarri-Kušuh ile yapılan mutabakatın günümüze ulaşan fragmanından, Kargamış'ın toprak bütünlüğü ve sınırlarının Hitit Devleti tarafından güvence altına alındığı ve Kargamış tahtının, Šarri-Kušuh ve onun soyundan gelenlere garanti edildiği anlaşılmaktadır (Dinçol, 2005). Šarri-Kušuh, Kargamış kralı olarak, Hitit Devleti'nin bölgedeki çıkarlarını birinci elden savunmak ve korumakla yükümlüdür. Ayrıca, Kuzey Suriye'deki toprakları denetlemek ve Mitanni Krallığı'nı kontrol altında tutmak en önemli sorumlulukları arasındadır. Kargamış'ın Hitit hakimiyetine geçmesi ile birlikte, Hitit Devleti'nin, Kuzey Suriye'de bulunan Halpa, Ugarit, Nuhaşše ve Amurru gibi bir çok vassal devleti, egemenliği altında tutması kolaylaşmıştır. Aynı zamanda bu bölgedeki askeri ve politik birtakım sorunların çözümü de Kargamış Kralı'na bırakılmıştır (Dinçol, 2004;

⁴ Kargamış, Kuzey Suriye'de bulunan, zorlu bir kuşatma sonucunda ele geçirilen ve uzun süre Hitit Devleti'ne karşı koymayı başaran bir yerel krallıktır (Klengel, 1992, s. 120).

⁵ Buradaki yerli halkla iyi geçinmek, Hurrili halkın, Hitit Devleti'ne sadık kalıp, daha çabuk kabullenmesini sağlamak amacıyla Piyaşili'nin ismi, Hurri kökenli bir isim olan Šari-Kušuh ile değiştirilmiştir (Dinçol, 2004, s. 51).

⁶ (Güterbock, 1956, s. 120). Šarri-Kušuh'un Kargamış'a Kral olarak atanması, 6 yıllık Hurri savaşının ortalarına yani M.Ö. 1325 yılına denk gelmektedir (Murray, 2001, s. 56).

Beckman, 1992). Hitit Devleti'nin lehine sonuçlanan tüm bu gelişmeler, Mısır' ı oldukça rahatsız etmiş ve bölgede Mısır taraflı politika izleyen yerel krallıkları da huzursuz etmiştir⁷.

I. Şuppiluliuma, Kargamış'ı ele geçirdikten ve bölgede politik üstünlüğü sağladıktan sonra, Hitit Ülkesi'ne geri dönmüştür. Kral kışı Hattuša'da geçirmiş ve ilkbaharda Mısır'a gönderdiği elçi geri gelmiştir. Mısır Kraliçesi, bu sefer, ülkesinin gerçekten zor durumda olduğuna kralı ikna etmiştir. Bunun üzerine Kral, oğlu Zannanza'yı⁸ Mısır'a yollamıştır (KBo 14.12 ay III 24-25; KBo 5.6 ay.III 44-54; ay IV 1-12; Güterbock, 1956)⁹. II. Murşili'ye göre babası kraliçeye acımış ve bir oğlunu göndermiştir (Alp, 2001 ; Güterbock, 1956). Gurney ise, I. Şuppiluliuma'nın böyle bir fırsatı kaçıramayacak kadar akıllı bir yönetici olduğu için Zannanza'yı gönderdiği yorumunu yapmıştır. Kral, böylece Mısır üzerinde egemenlik kurabilecektir (Gurney, 2001). Aslında yapılan teklif fazlasıyla önemli ve ilgi çekicidir. Çünkü kraliçe Mısır ve Hitit ülkelerinin bir olmasından bahsetmektedir. Mısır'ın bir Hitit'li hükümdar tarafından yönetilecek olması, herhalde I. Şuppiluliuma'yı oldukça etkilemiştir. Kral yine de bu cazip teklif karşısında aceleci davranmamış ve karşı tarafın başkaca niyetinin olup olmadığını sorgulamayı ihmal etmemiştir. Söz konusu mektup ve mektuba verilen cevap konumuz itibari ile önem taşımaktadır. Zira mektuba cevap verilmeden önce her iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel boyutu incelenmiş ve iki devlet arasında aktedilen bir antlaşmaya dikkat çekilmiştir. Bu vesileyle Hitit Devleti ve Mısır arasında tanrıların huzurunda yemin altına alınmış bir antlaşmanın varlığı ortaya çıkmaktadır.

II. Murşili zamanında kaydedilmiş ve babası I. Şuppiluliuma'nın icraatlarının anlatıldığı metinde, Hitit ve Mısır Devletleri arasında yapılan Kuruştama antlaşması, bu antlaşmanın babası I. Şuppiluliuma tarafından ihlal edilmesi, bu vesileyle iki devlet arasındaki ilişkilerin gerilmesi ve akabinde Mısır kraliçesinden gelen evlilik teklifinin kuşkuyla karşılanarak, etraflıca sorgulandığı ayrıntılarıyla açıklanmıştır: “ *[Ben] iyi niyetli idim. [Bana] siz kötülük yaptınız. [Geldi]niz? Benim Hurri Ülkesi'nin Kralından [aldı]ğım Kinza/Kadeş adamına saldırdınız. Ben işittiğim zaman kızdım. Askerlerimi, arabalı savaşçılarımı ve komutanlarımı [dışarı] sevk ettim. Onlar geldiler. Sizin [sın]ırınızda (bulunan) Amka Ülkesi'ne saldırdılar. [Amk]a [Ülke]nize saldırınca, belki korktunuz. Benden sürekli olarak oğlumu istiyorsunuz.*

⁷ Hitit Devleti'nin bölgedeki üstünlüğünden rahatsız olan yerel krallıklar, Mısır'la mektuplaşmakta ve Hitit Kralı'nın bölgedeki ilerleyişi hakkında bilgi vermektedir. Özellikle bazı Amarna mektupları (EA 55, EA 114, EA 126, EA 129, EA 157, EA 167) durumun vahametini göstermesi açısından son derece önemlidir (Moran, 1992; Beckman, 1992, s. 4-49; Sir Gavaz, 2010, s. 31-41; Sir Gavaz, 2012b, s. 25-24; Sir Gavaz, 2018, s. 59-75).

⁸ Prens Zannanza ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Koç-Arıkan, 2023, s. 307vd.).

⁹ Mısır kraliçesi, I. Nibhururiya'nın eşinin, Hitit Kralı I. Şuppiluliuma'ya gönderdiği mektubun Babil dilinde yazılmış olan nüshası (KBo 28.51) için bkz. (Edel, 1994, s.15 vd.).

Belki de [o, elinizde] rehine olacak. Onu [kral] yapmayacaksınız. Hani babama [şöyle] (söyler): “Efendim [ ] bu Ülkemiz için ayıptır. Eğer [bir prense sahip] olsaydık, yabancı bir ülkeye gelir miydik? Kendimize bir efendi ister miydik? Efendimiz olan Niphuriryaş öldü. Oğlu yoktur. Efendimizin zevcesi kimsesizdir (çocuğu yoktur). (Siz) efendimizin oğlunu Mısır Ülkesi’nde Krallık için istiyoruz. Behicemiz için de onu kocası olarak istiyoruz. Ayrıca başka hiçbir ülkeye gitmedik. Yalnız buraya geldik. Efendimiz bize oğlunu ver!” Sonra babam bizzat kendisi bu oğul meselesini ele aldı. Sonra babam Antlaşma Tabletini istedi. Eskiden nasıl Fırtına Tanrısı Hatti oğulları (olan) Kuruştama halkını alıp Mısır Ülkesi’ne götürdüğü ve onları Mısır’lı yaptığı ve Fırtına Tanrısı’nın nasıl Mısır ve Hatti Ülkeleri arasında bir antlaşmayı karara bağladığı ve nasıl o zamandan beri aralarında dostluk olduğu yazılıdır. Antlaşma Tableti (Hatti’nin) ileri gelenlerinin önünde babam onlara şöyle dedi: “Eskiden Hattuša ve Mısır Ülkesi aralarında dostluk içindeydiler. Şimdi ise araları böyle oldu. Hatti Ülkesi ile Mısır Ülkesi sonsuza dek dost olarak (kalacaklar).” (KBo 14.12 ay.IV 1-39; Güterbock, 1956, s. 97vd.; Sir Gavaz, 2007, s. 119vd.).

Görüldüğü gibi kral, Hatti’nin ileri gelenleri ve prenslerini toplayarak Mısır ile olan ilişkilerinin öncesini ve sonrasını gözden geçirmiş ve oğlunu Mısır’a göndermeye karar vermiştir. Nitekim metnin sonunda iki ülkenin geçmişte dost oldukları ve bundan sonra da sonsuza dek dost kalacakları vurgulanmıştır. Metinde dikkati çeken nokta, Kuruştama halkına “Hatti oğulları” denilmesidir. Bu da Kuruştama şehri ve insanların Hatti’nin yönetimi ve sınırları altında olduğunu göstermektedir. II. Murşili döneminde kayıt altına alınmış bu metin, Hitit ve Mısır arasında yapılmış olan ve Kuruştama halkının konu edildiği bir antlaşmanın varlığını göstermektedir.

Kraliçe ile evlendirilmek ve Mısır’ı yönetmek için yola çıkan Prens Zannanza, daha Mısır’a varmadan Mısır’da bir karışıklık olmuş ve kraliçenin düşmanları tarafından yolda öldürülmüştür (Gurney, 2001; Koç-Arıkan, 2023). I. Şuppiluliuma, Prens Zannanza’nın ölüm haberi üzerine, çok öfkelenmiş ve muhatabı tam olarak bilinmeyen bir kişiye mektup göndermiştir. Mektubun muhatabı, muhtemelen Tutankamon’un dul eşi ya da tahta yeni geçen Firavun’dur. KUB 19.20 nolu metin maalesef günümüze çok kırık olarak ulaşmıştır. Kısmen korunan kısımlarından, mektupta genel olarak sert ve keskin bir tavır sergilendiği görülmektedir. I. Şuppiluliuma, mektubun giriş kısmında, Anadolu içinde ve dışında gerçekleştirdiği askeri icraatlarından bahsetmiş sonra da Zannaza’nın ölüm haberi üzerine yaşadığı üzüntü ve öfkeyi dile getirmiştir. Kral yaptığı faaliyetlerden ve ele geçirdiği topraklardan bahsederek adeta bir gövde gösterisinde bulunmuştur. Tabletın arka yüzünde ise

Mısır kralının kendisini ve ordusunu övmesine öfkelenerek, Mısır kralının bütün askeri birliklerini ve ordusunu yok edeceğini söylemiş, bunu yaparken de Hatti'nin bütün büyük tanrılarının onun yanında yer alacaklarını belirtmiştir. I. Şuppiluliuma mektubun sonlarına doğru Mısır Firavunu'nun kardeşlikten bahsetmesine anlam veremeyerek: “*Ben sana [ne] sebeple kardeşçe yazacağım?*” diye tepkisini dile getirmiştir (CTH 154: KUB 19.20 öy. 2-26; ay. 4-37; Hagenbuchner, 1989, s. 304-309; Hout, 1994, s. 60-88).

Mısır'ın Yakındoğu'nun “Büyük Kral”ları üzerinde izlediği dış politikanın özünde, birbirine “kardeşim” diye hitap eden “eşit statüdeki devletler” üzerinde doğal bir üstünlük ve hakimiyet kurma çabası yatmaktadır. Hitit Devleti'nin I. Şuppiluliuma ile Kuzey Suriye'de ve Mitanni üzerinde kurduğu hakimiyet, elbette Mısır Devleti'ni rahatsız etmiştir ama iki devlet arasında soğuk bir savaş devam etse de resmi anlamda ‘barış’ içinde kalmaya devam etmişlerdir (Murnane, 2000, s. 110). Nitekim Firavun'un, Hitit kralına Zannanza'nın ölümüne rağmen kardeşim diyerek hitap etmesi, Mısır'ın izlediği politikanın bir gereğidir. Diğer taraftan, Zannanza'nın Mısır'a giderken öldürülmemiş olduğu ve salgına yakalandığı da ihtimaller dahilindedir. Zira o sırada Mısır'da hüküm süren bir salgın hastalığın olduğu ve de I. Şuppiluliuma'nın intikam seferi sonrasında, Mısır'dan Hitit ülkesine getirdiği esirler vasıtasıyla orduya ve ülkeye yayıldığı bilinmektedir (Murnane, 2000, s. 111). Oğlunun ölümüne çok öfkelenen I. Şuppiluliuma, Mısır'a sadece bir mektup göndermemiş aynı zamanda bir intikam seferi de düzenlemiştir. Hitit belgelerinde Mısır'a karşı doğrudan bir sefer ile ilgili kayıt bulunmamakla birlikte salgın dualarında Hatti ülkesini vuran ve yıllarca sürecek olan salgının nedeni olarak Hitit ile Mısır arasındaki antlaşmanın bozulması gösterilmiştir (CTH 378: KUB 14.8 (II. Salgın Duası)).

2.Hitit ve Mısır Devletleri Arasında Yapılan Kuruştama Antlaşması

Literatürde Kuruştama¹⁰ Antlaşması olarak geçen metnin tercümesi şöyledir:

CTH 134¹¹: A. KBo 8.37 + Bo 3508 / B. KUB 23.7 / C. KUB 40.28 (Transliterasyon ve tercüme için bkz. Singer, 2004: 591-607.)

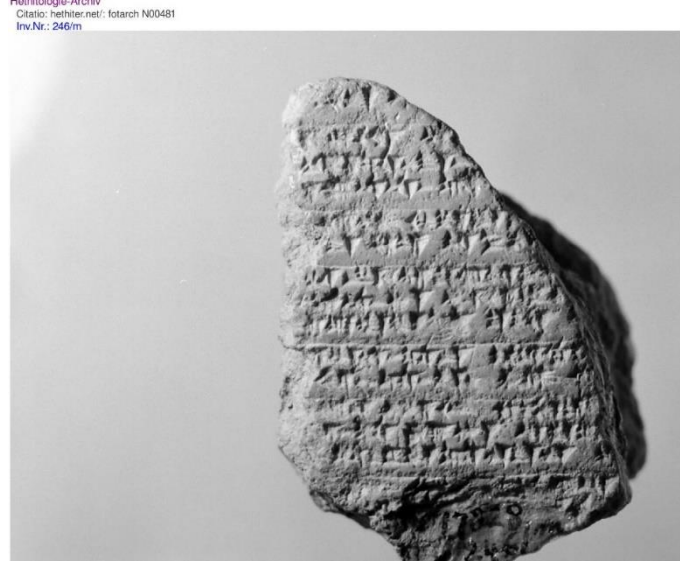
öy.

¹⁰ Hititçe çivi yazılı metinlerde ve literatürde Kuruştama Kenti'nin geçtiği yerler için bkz. (Monte-Tischer, 1978, s. 229). KBo 10.9, 11 ve KBo 13.175 nolu metinlerde Kuruştama halkının Hitit Bayram Ritüellerine iştirak ettiklerinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda Kuruştama şehri, Gaziura (şimdiki Turhal)'nın Kaşka bölgesi içinde yer almaktadır (Monte, 1992, s. 53, 87 ; Schuler tarafından, Kuruştama'nın Kuzey Anadolu'da Kaşka bölgesinde bulunduğu ifade edilmektedir. Schuler, 1965, s. 38 ; Diğer taraftan, Gastrang- Gurney, Kuruştama'yı Tokat iline lokalize etmektedir (Gastrang- Gurney, 1959, s. 16).

¹¹ CTH 134: (Kühne, 1973, s. 236vd.; Carruba, 1976, s. 295-309; Kestemont,1981, s. 15-78; Sürenhagen, 1985, s. 29-39; Klinger- Neu, 1990, s. 135-160; Beckman, 1998, s. 592; Roth, 2005, s. 186; Simon, 2007, s. 373-385; Fuscagni, 2007, s. 42; Freu-Mazoyer, 2007, s. 29, 51vd.; Groddek, 2008, s. 37-43; Martino, 2010, s. 193; Breyer, 2010, s. 142vd.; Devecchi, 2015a, s. 155-182; Devecchi, 2015b, s. 264vd.).

- 7 ve **Kurušta[ma] Şehri'nin** Adamları
8 Bizim (dostlarımız) aramızda, biri [diğerine]
9 Çünkü [bizim aramızda?] bölünen?

Res.1: KBo 8.37 öy. hethiter.net/: fotarch N00481

KBo 8.37

ay.

- 5 H[atti]'nin Adamları, kötü niyetle M[ısır] Ülkesi'ne
6 gitmemeli [ve Mısırlı Adamlar da]
7 Hatti Ülkesi'[ne] kötü [niyetle] [gitmemeli.]
8 Hattuša [Ülkesi] Mısır Ülkesi ile ittifak yap[malı!]
9 Ve siz Mısır'ı savunmalısınız! Mısır ülkesi (de) Hattuša ile ittifak yapmalı!
10 [Ve siz de Hattuša'yı savunmalısınız!]

Res. 2: KBo 8.37 ay. hethiter.net/: fotarch N00482

Metnin bu satırlarında Hatti halkına ve Mısır halkına karşılıklı olarak birbirlerini savunma ve müttefik olma çağrısında bulunmaktadır (Singer, 2004, s. 602). Hititlerin müttefikleriyle yaptıkları bütün devlet antlaşmalarında yardımcı askeri kuvvet gönderme ve isteme maddeleri bulunmaktadır. Singer'e göre; Kuruştama adamları, Hitit-Mısır antlaşmasındaki özel bir şartnameyi yerine getirmek için Mısır'a yardımcı askeri birlik olarak gönderilmiştir (Singer, 2004, s. 604). Nitekim benzer bir durum, EA 31 nolu Arzawa mektubunda karşımıza çıkmaktadır. Mısırlılar, Kaşkalyı adam talep etmektedir, ama sayıları mektupta belirtilmemiştir¹². Talep edilen bu Kaşkalyı ya da Kuruştamalı adamlar muhtemelen ya bedelli asker ya da tapınaklarda hizmetkar olarak görevlendiriliyordu. Kuruştama'nın geçtiği fakat günümüze çok kırık olarak ulaşan KBo 8.37 + Bo 3508 nolu metnin ilgili satırları ise şöyledir:

Bo 3508

7] Kuruştama'nın oğulları

8 Mısır'[ın oğulları olmalı]

Günümüze çok kırık ve tahrip olmuş olarak ulaşan bu fragmanlar bize ayrıntılı bilgi vermese de Kuruştama Şehri halkının Mısır ile olan bağlantısını açıkça ortaya koymaktadır. Kuruştama halkının Mısır'a gönderilmesi, Mısır ile Hitit arasındaki ittifakın bir neticesidir.

Diğer taraftan; I. Şuppiluliuma'nın oğlunun ölümünden sonra, Mısır'a karşı kazandığı intikam seferinin ardından Hitit ülkesine getirilen tutsaklarda salgın (veba?) hastalığının olması ve de bu salgının bütün Hitit Ülkesi'ne yayılarak yıllarca birçok kişinin ölümüne neden olması, II. Murşili'ye göre tanrılar tarafından verilen bir cezadır. II. Murşili'nin salgın dualarında Hitit ve Mısır arasında gelişen ilişkiler ve Kuruştama Antlaşması ile ilgili kısım şu şekilde ifade edilmiştir:

CTH 378: KUB 14.8 (II. Salgın Duası) (Goetze, 1930, s. 164 vd. ; Arkan, 1994, s. 88-109; Alp, 2001, s. 131; Singer, 2002, s. 57vd.; Rieken et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 378.2 (INTR 2016-01-18).

öy. I

6 Tanrıları[n] [az sayıda kal]mış olan kurban ekmeği (ve) kurban içkisi hazırlayanlar (da)
7 öl[dü.

8 [mesel]e tekrar (benim için) önem kazandı. Tanr[ı]ların [öfkesinin sebebini fal aracılığı
ile araştırdım.]

¹²Arzawa Kralı Tarhunnaradu ile Mısır Firavunu III. Amenofis arasındaki mektuplaşma, bir evlilik meselesi ile alakalıdır. Firavun, Arzawa Kralı'na gönderdiği birtakım hediye için karşılığında Kaşkalyı adam talep etmektedir. EA 31 nolu mektup ve bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Hagenbuchner, 1989, s. 362 vd.).

- 9 [ve] iki eski tablet [buldum.] Birinci tablet [Mala Nehri'nin kurbanı]na ait idi.
10 Es[ki] krallar gelecek için Mala Nehri'nin kurbanını sun[muşlardı].
11 Fakat [şimdi], babamın zamanından beri, Hatti Ülkesi'nde ö[lüm hüküm sürdü]ğü
sürece
12 Mala Nehri'nin [sunusunu] hiçbir zaman yapma[dık].
13 İkinci tablet Kuruştama Kenti (hakkında idi).
14 Hatti Şehri'nin Fırtına Tanrısı Kuruştama halkını Mısır Ülkesi'ne götürdüğü zaman
(ve)
15 onlarla, Hatti Şehri'nin Fırtına Tanrısı, Hatti halkının önünde bir antlaşma yaptığında
ayrıca onlar Hatti Şehri'nin Fırtına Tanrısı tarafından
16 yemin ettirilmiş (idiler). Hattililer ve Mısırlılar
17 Hatti Şehri'nin Fırtına Tanrısı tarafından yemin ettirilmiştiler. Hattililer
(sorumluluklarını bilmezden) geldiler,
18 (tanrı yeminlerinden) döndüler. Hattililer Tanrı yeminini derhal
19 bozdular. Babam yaya ve arabalı savaşçılar gönderdi. Mısır Ülkesi'nin sınır
(bölgesin)deki Amka Ülkesi'ne saldırdı. (Babam) ayrıca (yeni kuvvet) gönderdi.

Dua metninde, salgının tanrılar tarafından bir ceza olarak Hitit ülkesinin başına musallat edildiği ve bunun da iki nedeni olduğu dile getirilmiştir. Fal aracılığı ile tespit edilen nedenlerden biri, Mala Nehri¹³ kurbanının babası zamanından beri ihmal edilmesidir. İkincisi ise Hatti ve Mısır arasında tanrıların huzurunda, yemin altına alınan Kuruştama Antlaşması'nın yine babası tarafından, ihlal edilmesidir. Zira I. Şuppiluliuma, Mısır'ın nüfuz sahası içinde bulunan Amka'ya saldırmıştır¹⁴. Metnin devamında bu durum karşısında ürken Mısırlıların bir kardeşini kral olarak istedikleri, onun yolda öldürüldüğü, babasının Mısır'a intikam seferi düzenlediği ve tanrıların ona yardımcı oldukları kaydedilmiştir. Bunların sonucunda tanrılar babasının günahlarını tüm ülkeye mal etmişler ve ölümlere neden olan bir salgını ülkenin başına ceza olarak vermişlerdir. Bu salgının nedenleri fal aracılığıyla tespit edildiğinde, I. Şuppiluliuma'nın günahları, anlaşma hükümlerini yok sayması ya da kurbanları ihmal etmesi gibi görünse de elbette asıl rasyonel neden, kalabalık insan guruplarının birlikte seyahati, sıkışık konaklama koşulları, kötü bakım, yetersiz beslenme gibi sebeplerdir. Bu elverişsiz koşullar, tabi ki bulaşının yayılma hızını, şiddetini ve süresini arttırmıştır (Ünal-Sir Gavaz,

¹³ Hititçe çivi yazılı metin yerleri ve literatürde Mala (=Fırat) Nehri'nin geçtiği yerler için bkz. (Monte- Tischler, 1978, s. 537).

¹⁴ Antlaşmaya rağmen Hititler, Mısır toprağı olan Amka'ya iki kere saldırıda bulunmuşlardır (Güterbock, 1960, s. 57-63).

2021, s. 301vd). Burada önemli gördüğümüz bir mevzuya dikkat çekmek isteriz. Öyle ki I. Şuppiluliuma'nın belirttiği gibi, Mısır'ın Hitit vassali konumunda bulunan Kadeş/Kinza'ya (Monte-Tischler, 1978, s. 209; Monte, 1992, s. 79) ilk olarak saldırmış olduğunu kabul ettiğimizde (KBo 14.12 ay IV 1-4), Kuruştama antlaşmasını ihlal eden tarafın Hititler değil de Mısır olduğunu söylemeliyiz. Bu durumda Hitit kralı Amka'ya karşı bir misilleme saldırısında bulunmuş olmalıdır.¹⁵ I. Şuppiluliuma bu konuda şöyle demektedir: “*Ey Tanrılar Ben [hiçbir kötülük yapmadım. [fakat] Mısırlılar [bana] [bunu ya]ptılar. (Şimdi de) Ülkemin sınırına [saldırdılar.]*” (KUB 19.4 + KBo 19.45 (CTH 40); Güterbock, 1956, s. 108vd.) Bu metindeki I. Şuppiluliuma'nın kendi sözleriyle, II. Murşili'nin Kuruştama antlaşması hükümlerini babasının ihlal ettiğini söylediği sözleri farklıdır. Baba ve oğul çelişmektedir. Fakat duruma açıklık getirmek için Kinza/Kadeş ve Hitit ilişkilerini gözden geçirmemiz gerekecektir. Nitekim I. Şuppiluliuma, ilk Suriye seferinden sonra Fırat Nehri'nden Akdeniz Kıyılarına kadar olan tüm yerel krallıkları kendine vassal yapmıştır. Fakat Mısır ile izlediği barışçıl politika gereği yani Kuruştama Antlaşmasına sadık kalmasından ötürü, Kinza/Kadeş Krallığı'na saldırmamıştır. Asi Nehri üzerinde bulunan Kinza/Kadeş Krallığı başta Mitanni Devletine bağlı iken, Mısır Firavunu III. Tutmosis zamanında Mısır'a bağlanmıştır (Kitchen, 1962, s. 13vd.). I. Şuppiluliuma, Kinza/Kadeş'e saldırmamasına rağmen Kadeş Kralı Şuttarna, askerlerini Hitit askeri birlikleri üzerine sürmüş ve Hitit Devleti'ne savaş açmıştır. Bunun üzerine Kadeş askeri birlikleri yenilmiş ve Kralı Şuttarna ile oğlu Aitakkama tutsak edilerek Hatti Ülkesi'ne götürülmüştür. Daha sonra ise Aitakkama Kinza/Kadeş'in başına geçirilmiş ve kendisi ile bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma ile, Kinza/Kadeş Krallığı Hitit vassali haline gelmiştir. Bu durum Qatna Kralı Akizzi tarafından EA 53 nolu Amarna mektubunda Mısır tarafına bildirilmiş ve Kadeş'in artık bir Hitit müttefiki olduğu belirtilmiştir (Moran, 1987, s. 224vd.). Fakat tahta geçen Aitakkama zaman zaman Hitit ve Mısır arasında ikili politika izleyerek Mısır Firavunu'na karşı da dostluk ve bağlılık mesajları vermektedir (EA 189: Moran, 1987, s. 468). Kitchen, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Kilit noktada bulunan bazı Yerel Krallar, yerel özerkliğini korumak, kendi yönetimini güçlendirmek, kendini ve halkını ekonomik anlamda güvenceye almak için, bir taraftan Mısır'a karşı sadakatli görünürken, diğer taraftan Hitit Devleti'ne karşı da yakın durmak ya da şartlara göre uzaklaşmak gibi bir politika gütmüşlerdir.” (Kitchen, 1962, s. 14vd) I. Şuppiluliuma, bir yıllık seferi ile Kargamış kuşatmasının başladığı tarih aralığında maalesef Kuzey Anadolu bölgesinde bulunan Kaşkallı

¹⁵ CTH 379: KUB 31.121 öy. II 6-18'de Amka'ya saldırı düzenleyen komutanların isimleri verilmiştir: “[Hat]t[i] ülkesinin yaya (ve) ara]balı savaşıları [ ] x x [ ] x x [ ] Lupa[k]ki ve Tarhunta-zalma'yi gönderdi ve adı geçen ülkelere saldırdılar” (Güterbock, 1960, s. 57-63).

düşman ile de mücadele etmek zorunda kalmış (Schuler, 1965, s.18vd), bu uzaklaşmadan faydalanan Mısır kuvvetleri Hitit vassali konumunda olan Kinza/Kadeş'e bir saldırı düzenlemişlerdir. Zira Amka seferinin nedeni olarak gösterilecek saldırı budur. Tüm bu gelişmelerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki Kuruştama Antlaşması'nı ihlal eden taraf büyük olasılıkla Mısır'dır. Yine de antlaşmanın günümüze ulaşan maddelerinden bölge ile ilgili nasıl bir uzlaşmaya vardıkları ya da belirlenen şartların ayrıntıları belli olmadığı için kesin ifadelerden kaçınıyoruz.

Kuruştama ismi III. Hattuşili'nin otobiyografisinde kardeşi tarafından tahsis edilen şehirleri sıralarken şöyle geçmektedir:

KBo 6.29 (CTH 85) (Goetze,1925, s. 47vd.)

- 26 ..... ve bana Hakpišša Ülkesi'ni, İştahara Ülkesi'ni
27 Tarahna Ülkesi'ni Hat[ina] Ülkesi'ni ve Hanhana Ülkesi'ni
28 verdi ve bana Kuruş[tama] Kenti'ni sınır yaptı.

Metinden görüldüğü gibi Kuruştama kenti, başkent Hattuşa'nın kuzeyinde Kaška sınır hattında bulunan şehirlerle birlikte anılmaktadır (Schuler, 1965).

III. Hattuşili zamanında, II. Ramses ile imzalanan Mısır-Hitit barış Antlaşması'nın, II. Ramses tarafından gönderilen ve Boğazköy'de bulunan Akadça metninde, Kuruştama Antlaşması'nı ima ederek şöyle söylenmektedir: “*Hatti'nin Büyük Prensi Šuppiluliuma zamanında var olan antlaşma ile kardeşim (!) Muwatalli zamanında var olan antlaşmayı yeniden başlattım*” (CTH 91: Transliterasyon ve tercüme için bkz. Weidner, 1923, s. 112vd.; Alp, 2001, s. 120; Kitchen– Lawrence 2012, s. 573-582; Ayrıca güncel literatür için bkz. (İslam, 2023, s. 60vd.).

Burada III. Hattuşili, “Büyük Prens Šuppiluliuma” dediğine göre I. Šuppiluliuma'nın henüz tahta geçmediği anlaşılmaktadır. Bu yüzden Kuruştama antlaşmasının II[?]/III[?]. Tuthaliya zamanında ve I. Šuppiluliuma'nın devlet işlerinde önemli rol aldığı, babasının (Bryce, 2003, s. 14) hasta olduğu dönemde yapılmış olması muhtemel gözükmektedir. Maalesef daha önce bahsettiğimiz CTH 134 nolu metnin muhafaza edilmiş kısımlarında ve II. Murşili'nin geçmişten bahseden belgelerinde Kuruştama antlaşmasını karara bağlayan kralların adı verilmemiştir. Bununla birlikte I. Šuppiluliuma'nın “*eskiden var olan antlaşma tableti*” atfı, kendisinin hükümdarlığı zamanında olmadığına işaret etmektedir. Singer'e göre Hitit ve Mısır arasında yapılmış olduğu varsayılan Kuruştama antlaşması, Hitit Devleti'nin Suriye içinde nüfuz etmeye başladığı ve bölgede Mısır menfaatleri ile çatışmaya başladığı bir sırada gerçekleşmiş olmalıdır (Singer, 2004, s. 605). Nitekim Hitit'in Suriye'de genişleme göstermesi

Mısır'ı oldukça rahatsız etmiştir. I. Şuppiluliuma'dan önce bu durum yalnızca iki kere olmuştur. İlki Eski Krallık döneminde I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerinde, ki Mısır bu dönemde Önasya üzerinde henüz üst seviyede bir genişlemeye ulaşmamıştı, ikincisi ise, I/II. Tuthaliya'nın saltanat dönemindedir. Bu durumda Kuzey Suriye'de Hitit otoritesini yeniden sağlayan, Halap, Tunip ve Aštata ile vassallık anlaşmalarını karara bağlayan I/II. Tuthaliya, Kuruştama Antlaşması'nı yapan Hitit kralı olabilir (Singer, 2004, s. 605vd.). Bazı bilim adamları, Kuruştama Antlaşması'na I/II. Tuthaliya'yı en iyi aday olarak göstermektedir¹⁶. Buradaki temel problem, Tuthaliya'ların tarihlendirilmesidir ki biz Bryce, Gurney ve Klinger tarafından I. Şuppiluliuma'nın babası olan II²/III². Tuthaliya'ya işaret etmeyi uygun görüyoruz (Gurney, 2001, s. 180; Bryce, 2003, s. 14; Klinger, 2019, s. 153vd).

Günümüze ulaşan metinlerden Mısır bölgesinde bulunan Amka Ülkesi'ne Hititler tarafından iki askeri girişimde bulunulduğu ortaya çıkmaktadır. Wilhelm'e göre bu iki saldırı arasında dokuz yıl fark bulunmaktadır ve her iki saldırı da Lupakki adlı komutan tarafından idare edilmiştir. Aynı zamanda Amka'ya yapılan ikinci saldırı, Mısır firavunu Semankare'nin üçüncü yılına tekabül etmektedir (Wilhelm-Boese, 1987, s. 104.). Bu konuyla ilgili olarak birinci ve ikinci saldırıların Tutankamon'un saltanat süresi boyunca olduğu da ileri sürülmüştür (Houwink ten cate, 1963, s. 275). Diğer taraftan, Mısır kraliçesi tarafından I. Şuppiluliuma'ya gönderilen evlilik mektubu ikinci saldırıdan sonra gönderilmiş olmalıdır (Arıkan, 1994, s. 186.).

Hitit ve Mısır arasında yapılan ve Baş Tanrı Fırtına Tanrısı huzurunda yemin altına alınan ama hangi kral zamanında düzenlendiği bilinmeyen Kuruştama Antlaşması ile, Anadolu'da ve büyük bir ihtimalle de Kaşka yöresinde olduğu düşünülen Kuruştama şehri halkı, Mısır bölgesinde bulunan Amka'ya gönderilmiştir. II. Murşili'ye göre babası tarafından, Amka ülkesine yapılan Hitit saldırıları ile Kuruştama antlaşması yok sayılmış ve tanrılar da ceza olarak Hitit Ülkesi'nin başına veba² salgınına musallat etmişlerdir (KUB 14.8 29-33; Goetze, 1930, s.164 vd.) Diğer taraftan; Hitit kuvvetlerinin Amka'ya saldırılarından daha önceye tarihlendiği düşünülen ve I. Şuppiluliuma tarafından, henüz kimliği tespit edilememiş bir Mısır firavununa gönderilen mektupta, I. Şuppiluliuma firavuna kardeşim diye hitap etmekte, mektubun başında iyi dileklerini saydıktan sonra, ilerleyen satırlarda sitemlerini bildirmektedir. Mektubun asıl konusu Şuppiluliuma'ya Mısır'dan gelmesi gereken hediyelerin

¹⁶(Bryce, 1998, s. 129; Klengel, 1999, s. 106; Klengel, 2002, s. 415). Burada bahsedilen ve Halpa Krallığı ile antlaşma akteden Hitit kralının, I/II Tuthaliya olduğuna dair bkz. (Beal, 1986, s. 55). Halap fatihi olarak nitelendirilen Tuthaliya'nın I ya da II. olmasına yönelik tartışmalar ve kronoloji problemleri için bkz. (Carruba, 1998, s. 93; Wilhelm, 1991, s. 471; Astour, 1989, s. 39 vd.; Simon, 2007, s. 373vd.; Devecchi, 2015a, s. 155-182).

gönderilmemesidir. Mektubun muhatabı firavununun babası zamanında, Hitit kralına gönderilen hediyelerin, babasının ölümünden sonra tahta geçen oğlu tarafından alı konması, Hitit kralını oldukça kızdırmıştır. Buna istinaden düzenlenen mektupta, I. Şuppiluliuma'nın, Mısır Firavunu'nun hediyeleri göndermemesi halinde, savaş arabalarının hazır olduğunu ifade ederek, Firavuna rest çekmesi oldukça dikkat çekicidir (EA 41, 1-43 (CTH 153); Moran, 1992, s. 114-115). Mektubun muhatabı Mısır kralının, IV. Amenofis, Tutankamon veya Semenkare'den biri olması gerekmektedir (Moran, 1992, s.114). Bryce, mektubun muhatabının Semenkare olduğunu ileri sürmüştür (Bryce, 1998, s.172vd.). Bu mektup, Hitit ve Mısır ilişkilerinin eveliyatı ve I. Şuppiluliuma dönemindeki durumuna yönelik bilgiler içermektedir. Oğlu II. Murşili zamanında kaydedilen belgeler, genellikle babasının iki devlet arasındaki antlaşmayı ihlal etmesi yönünde olsa da hem I. Şuppiluliuma'nın kendi sözlerinden hem de EA 41 nolu mektuptan iki devlet arasındaki ilişkilerin Mısır'ın izlediği yanlış politikalar yüzünden bozulduğu anlaşılmaktadır.

Mısır ve Hitit arasındaki dostluk bağları I. Şuppiluliuma'nın Ugarit, Kadeş (Kinza) ve Amurru'yu ele geçirmesi ile oldukça sarsılmış, Amka seferi, Kuruştama Antlaşmasının ihlali ve Prens Zannanza'nın öldürülmesi ile tamamen bozulmuştur. Bu olaydan sonra Mısır ve Hitit arasındaki ilişkiler, M.Ö. 1275/74 yılında yapılan Kadeş savaşı¹⁷ kadar süren bir düşmanlığa dönüşmüştür (Gurney, 2001, s. 39). III. Hattuşili döneminde Mısır ile yapılan barış antlaşması ile de iki ülke arasında uzun süre devam eden düşmanlık, yerini tekrar dostane ilişkilere bırakmıştır¹⁸. Aslında barış, kaçınılmazdır, güçlenen Asur Devleti'ne karşı birlik olmak, bölgedeki ekonomik getirileri eşit paylaşmak ve bölgeyi diğer rakiplere karşı iyi korumak gerekiyordu. Bu sebeple Kuzey Suriye'deki liman kentleri üzerinde kurulan hakimiyetin zorlaşması, gitgide çetinleşen koşullar, savaştan yaklaşık on altı yıl sonra bir müttefiklik antlaşmasını kaçınılmaz kıldı.

Asur Devleti, hem Mısır'ın hem de Hititler'in bölgedeki üstünlüğünü sekteye uğratacak, akıl almaz bir gelişme gösteriyordu. İşte bu vahim durum karşısında yapılması gereken en önemli strateji, güçleri birleştirmektir. M.Ö. 1259'da, Kasım ayında Doğu Akdeniz topraklarında barışı ve güvenliği sağlayan o meşhur antlaşma Hitit ve Mısır arasında yapıldı (Gurney, 2001, s. 40, Wilhelm, 2006, s. 238vd.; Klinger, 2019, s. 128). Antlaşma metni (Edel, 1997) hem Babilce çivi yazısı, hem de hiyeroglif yazısıyla Mısırca'ya çevrilmiş olarak

¹⁷ Kadeş Savaşı sonrası Hitit ve Mısır arasındaki ilişkiler için ayrıca bkz. (İslam, 2023).

¹⁸ III. Hattuşili döneminde Mısır ile olan ilişkilerin düzeldiğine dair Mısır firavunu II. Ramses'in karısı Naptera tarafından, III. Hattuşili'nin karısı Puduhepa'ya yazılan Akadça mektup örnek olarak gösterilebilir. Transliterasyon ve tercüme için bkz. (Ün, 1989, s. 6vd).

bulunmaktadır. Bu antlaşma iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri kuvvetlendirmiş, III. Hattuşili ve Kraliçe Puduhepa'nın Mısır ile olan yazışmaları ve izledikleri barışçıl girişimlerle de makul bir seviyeye taşınmıştır (Klinger, 2019, s. 128, 132vd.) .

Kuruştama Antlaşması'ndan Kadeş Barışı'na kadar geçen sürede iki devlet arasındaki ilişkileri şöyle özetleyebiliriz:

Hitit ve Mısır arasında yapılan Kuruştama Antlaşması (II²/III² Tuthaliya)

I. Şuppiluliuma'nın tahta çıkması ile Kuzey Suriye ve Yukarı Mezopotamya'ya yönelik izlediği dış politika ve kazanımlar

Hitit Devleti'nin bölgede kurduğu hakimiyet ve politik üstünlük

Kinza/ Kadeş kuvvetlerinin Hitit askeri birliklerine saldırımları

Kuruştama Antlaşmasının ihlali

I. Şuppiluliuma'nın Kinza/Kadeş'i vassal yapması

Mısır'ın Kinza/Kadeş'e saldırması

I.Şuppiluliuma'nın Mısır sınır bölgesinde bulunan Amka'ya sefer düzenlemesi

I.Şuppiluliuma'nın Kargamış kuşatması sırasında, Mısır Kraliçesi'nden gelen izdivaç teklifi

Prens Mısır'a gönderilmesi ve öldürülmesi

I.Şuppiluliuma'dan Mısır Firavunu'na gönderilen sert mektup ve intikam seferi

Salgının Hitit ülkesine girişi

Kuzey Suriye'de bulunan yerel krallıkların ikili politikaları ve güçlü taraf yanında yer alan stratejik tutumları

Kadeş/Kinza savaşı (II. Muwatalli)

Hitit ve Mısır Antlaşması (Kadeş barışı) (III. Hattuşili)

Sonuç

Kuruştama Antlaşması'nın, I. Şuppiluliuma döneminde ihlal edilmesi, iki devlet arasındaki barışçıl siyasetin sekteye uğramasına ve ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Antlaşmanın hangi devlet tarafından ihlal edildiği konusu her ne kadar tartışmalı olsa da I. Şuppiluliuma'nın Kuzey Suriye'de izlediği yayılcı siyasetin Mısır'ı rahatsız ettiği ve varolan dengeleri bozduğu aşikardır. Antlaşmanın ihlalinden sonra yaşanan gelişmeler, iki devlet arasında baş gösterecek Kadeş savaşının en önemli nedenleri olarak tarihe kaydedilmiştir. Nitekim II. Muwatalli döneminde meydana gelen savaş, her iki devlet için de olumsuz ve yıkıcı sonuçlar getirmiş, bölgede bulunan yerel krallıkların savaş öncesinde ve sonrasında izledikleri ikircikli tutumlara göre de bir takım tarihsel çıkarımlar yapılmıştır. Diğer

tarafından, Kuruştama Antlaşması'nın varlığı, her iki devlet arasındaki dostluk bağlarının yeniden kurulabileceğine ve iki devletin bölgedeki çıkarlarının müttefiklik bağlarıyla daha iyi korunabileceğine dair bir umut olmuş ve Kadeş barışının temelini oluşturmuştur.

Kaynaklar

Alp, S. (2001). *Hitit Çağında Anadolu, Çiviyazılı ve Hiyeroğlif Yazılı Kaynaklar*. Tübitak Yayınları, Ankara.

Astour, M. C. (1989). *Hittite history and absolute chronology of the Bronze age*, (SIMA 73) Partille.

Beal, R. H. (1986). *The Organization of the Hittite Military. PhD Dissertation, University of Chicago*. Chicago.

Beckman, G. M. (1992). Hittite Administration in Syria in the Light of the Texts from Hattuša, Ugarit and Emar. *New Horizons in the Study of Ancient Syria* , 41-49.

Beckman, G. M. (1998). Rev. of: Martino S. de 1996a, *JAOS* 118: 592.

Breyer F. (2010). *Ägypten und Anatolien, Politische, kulturelle und sprachliche Kontakte zwischen dem Niltal und Kleinasien im 2. Jahrtausend v. Chr.* Wien.

Bryce, T. (1998). *The Kingdom of the Hittites*. Oxford.

Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum* (Çev. M. Günay). Dost Kitabevi.

Carruba O. (1976). Le relazioni fra l'Anatolia e l'Egitto intorno alla metà del II millennio A.C. *OA*, 15, 295-309.

Carruba, O. (1998). Hethitische Dynasten zwischen Altem und Neuem Reich. *3HitCongr*, 87-107.

Devecchi, E. (2015a). Missing Treaties of the Hittites. *KASKAL*, 12,155-182.

Devecchi, E. (2015b). *Trattati internazionali ittiti*. Brescia.

Dinçol, A. M. (1982). Hititler. *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 1, Görsel Yayınlar.

Dinçol, A. M. (2004). Hititler, Son Tunç Çağı. *Arkeo-Atlas Dergisi*, 3, 44-59.

Dinçol, A. M. (2005). 3300. Yılında Kadeş Savaşı Dünya İlk Yazılı Barış Antlaşması. *Bilim ve Ütopya*, 138, 30-35.

Edel, E. (1994). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi in babylonischer und hethitischer Sprache*. Opladen.

Edel, E. (1997). *Der Vertrag zwischen Ramses II. von Ägypten und Hattušili III. von Hatti*. Berlin.

Freu, J., Mazoyer, M. (2007). *Les débuts du nouvel empire hittite. Les Hittes et leur histoire*. Paris.

Fuscagni, F. (2007). *Hethitische unveröffentlichte Texte aus den Jahren 1906-1912 in der Sekundärliteratur*. (HPMM 6) Wiesbaden.

Garstang, J., Gurney, O. R. (1959). *The Geography of the Hittite Empire*. (BIAA Occasional Publications 5) London.

Goetze, A. (1925). *Hattušiliš. Der Bericht über seine Thronbesteigung nebst den Paralleltexten*. (MVAeG 29/3) Leipzig.

Goetze, A. (1930). Die Pestgebiete des Muršiliš. *KIF*, 1, 161-251.

Groddek, D. (2008). Ägypten sei dem hethitischen Lande Bundesgenosse! Zur Textherstellung zweier Paragraphen des Kuruštama-Vertrages. *GM* 218, 37-43.

Gurney, O. R. (2001). *Hititler* (Çev. P. Arpaçay). Dost Kitabevi.

Güterbock, H. G. (1956). The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II. *JCS*, 10, 41-68, 75-98, 107-130.

Güterbock, H. G. (1960). Mursili's accounts of Suppiluliuma's dealings with Egypt. *RHA*, 16/66, 57-63.

Hagenbuchner, A. (1989). *Die Korrespondenz der Hethiter 1. Die Briefe unter ihren kulturellen, sprachlichen und thematischen Gesichtspunkten 2. Die Briefe mit Transkription, Übersetzung und Kommentar*, (THeth 15-16) Heidelberg.

Hawkins, J. D. (1976-80). Karkamiš, *Reallexikon der Assyriologie*, 5, 426-446.

Hout, Th.P. J. van den (1994). Der Falke und das Kücken: der neue Pharao und der hethitische Prinz?. *ZA*, 84, 60-88.

Houwink ten Cate Ph. H. J. (1963). The Date of the Kurustama Treaty. *BiOr*, 20, 274.

İslam, F. (2023). *Kadeş Savaşı Sonrası Hitit-Mısır İlişkileri*. Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları.

Kestemont, G. (1981). Accords internationaux relatifs aux ligues hittites (1600-1200 av. J.C.). Dossier C: le dossier égyptien. *OLP*, 12,15-78.

Kitchen, K.A. (1962). *Suppiluliuma and the Amarna Pharaohs. A Study in Relative Chronology*. Liverpool.

Kitchen, K.A., Lawrence, P. J. N. (2012). *Treaty. Law and Covenant in the Ancient Near East*. 1-3, Wiesbaden.

Klengel, H. (1992). *Syria 3000 to 300 B.C. A Handbook of Political History*. Berlin.

Klengel, H. (1999). *Geschichte des hethitischen Reiches*. (HdO 34) Leiden-Boston-Köln.

Klengel, H. (2002). Hitit Tarihi. Die Hethiter und Ihr Reich. Das Volk der 1000 Götter (Hititler ve Hitit İmparatorluğu. 1000 Tanrılı Halk). Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland GmbH, 413-420.

Klinger, J., Neu E. (1990). War die erste Computer-Analyse des Hethitischen verfehlt?. *Hethitica*, 10, 135-160.

Klinger, J. (2019). *Hititler*. E.Yeşilkaya (ed.), Alfa Yayınları.

Koç, İ., Arıkan, Y. (2023). Hitit Kralı I.Şuppiluliuma'nın Oğlu Prens Zannanza Üzerine Bir Araştırma. *FsBayram*, 307-336.

Kühne, C. (1973). Bemerkungen zu den kürzlich edierten hethitischen Texten. Rev. of: Klengel H. 1968b, ZA, 62, 236-261.

Martino, S. de, (2010). Some Questions on the Political History and Chronology of the Early Hittite Empire. *AoF*, 37, 186-197.

Monte, G. F. del – Tischler J.(1978). *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*, (RGTC 6; TAVO Beihefte B 7) Wiesbaden.

Monte, G. F. del (1992). *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, (RGTC 6/2; TAVO Beihefte B 7/6) Wiesbaden.

Moran, W. L. (1987). *Les lettres d'EI-Amama. Correspondance diplomatique du pharaon. Traduction avec la collaboration de Haas V. et Wilhelm G. Trad. française de Collon D. et Cazelles H.*. Paris.

Moran, W. L. (1992). *The Amarna Letters. Edited and Translated*. Baltimore – London.

Murnane, W. J. (2000). Imperial Egypt and the Limits of Power. *Amarna Diplomacy, The Beginings of International Relations*, R. Cohen- R. Westbrook (eds.). Baltimore-London: 101-111.

Murray, R. A. (2001). Late Hittite Emar. *Ancient Near Eastern Studies*, 8, 56-60.

Peker, H. (2004). *Hitit Egemenliğinden Assur İstilasına Kadar Yazılı Belgelere Göre Kargamış Tarihi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Peker, H. (2005). Karkamış Krallığı. *Arkeoatlas*. 4, 34-43.

Roth, S. (2005). In schönem Frieden befriedet und in schöner Brüderschaft verbrüderet. Zu Motivation und Mechanismen der ägyptisch-hethitischen diplomatischen Kontakte in der Zeit Ramses' II. *Motivation und Mechanismen*, 179-226.

Rieken, E., et al. (ed.), hethiter.net/: CTH 378.2 (INTR 2016-01-18).

Schuler, E. Von (1965). *Die Kaşkäer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*. (UAVA 3) Berlin.

- Simon, Zs. (2007). Zur Datierung des Kuruštama-Vertrages. *Studia Aegyptiaca*, 18, 373-385.
- Singer, I. (2002). *Hittite Prayers*. Society of Biblical Literature. Atlanta.
- Singer, I. (2004). The Kuruštama Treaty Revisited. *Gs Forrer*, 591-607.
- Sir Gavaz, Ö. (2007). *I. Šuppiluliuma Dönemi'nde Suriye ve Mezopotamya İle İlişkiler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sir Gavaz, Ö. (2010). M.Ö. 14. yy. Amurru Hitit İlişkileri. *KUBABA*, 15, 31- 41.
- Sir Gavaz, Ö. (2012a). Hitit İmparatorluğunun Suriye ve Yukarı Mezopotamya Ticaret Yolları Üzerindeki Hakimiyet Politikası. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri Kitabı*, (10-15 Eylülü 2007, Ankara), 2819-2838.
- Sir Gavaz, Ö. (2012b). M.Ö. 14 Yüzyılda Hitit Vassali Ugarit, Mısır ve Doğu Akdeniz. *Arkeoloji ve Sanat*, 140, 25-34.
- Sir Gavaz Ö. (2018). Hititlerde Denizcilik (Hethiter Maritme). *Akdeniz'in En Büyük Antik Tersanesi Dana Adası*, 59-74, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sürenhagen, D. (1985). *Paritätische Staatsverträge aus hethitischer Sicht. Zu historischen Aussagen und literarischer Stellung des Textes CTH 379*, (StudMed 5) Pavia.
- Taş, İ. (2008). M.Ö. 13. Yüzyılda Kargamiş Krallığında Görevli İki Hitit Memuru: mâr šarri (DUMU.LUGAL) ve LÚ kartappu. *TAD XXVII/43*, 95-117.
- Ün, G. (1989). Müzemize Londra'dan Satın Alınarak Getirilen Bir Tablet Parçası. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1988 Yıllığı*, 3-7.
- Ünal, A., Sir Gavaz, Ö. (2021). Hititler Salgın Hastalıklar, Tıp ve Büyüyle Olan Yakın İlişkileri. *Eskiçağda Salgın ve Hastalıklar*. Sir Gavaz Ö.-Masalcı Şahin G. (Eds.), 291-324, Ege Yayınları.
- Weidner, E. F. (1923). *Politische Dokumente aus Kleinasien. Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem Archiv von Boghazköi*, (BoStu 8-9) Leipzig.
- Wilhelm, G., Boese, J. (1987). Absolute Chronologie und die hethitische Geschichte des 15. und 14. Jahrhunderts v.Chr. *High, Middle or Low?*, 74-117.
- Wilhelm, G. (1991). Probleme der hethitischen Chronologie. Rev. of: Astour M.C. 1989a, *OLZ*, 86, 469-476.